

УДК 378

І.О. НИКОЛАЕСКУ,
*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри освітнього менеджменту та педагогічних інновацій
Черкаського обласного інституту післядипломної освіти педагогічних працівників*

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЗМІСТОВА МОДЕЛЬ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ ВИКЛАДАЧА СИСТЕМИ ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

У статті розглядається проблема професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій. Подано узагальнене уявлення про професійно-педагогічну самореалізацію викладацького складу, до якої належить побудова та подальша реалізація організаційно-змістової моделі зазначеного процесу. Окреслено структурно-логічну схему презентованої моделі, яка складається з окремих, взаємопов'язаних між собою елементів і забезпечує ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій для професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти. Автором запропоновано організаційно-педагогічні умови професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами ІКТ, які становлять уявний блок моделі та будуть апробовані під час експериментальної роботи.

Ключові слова: модель, модельний підхід, педагогічні умови, професійно-педагогічна самореалізація викладача системи післядипломної освіти, загальнодидактичні принципи, специфічні принципи.

Постановка проблеми. Наближення української освіти до міжнародних стандартів, орієнтація на попит ринку праці, андрагогічні та синергетичні підходи до навчального процесу на курсах підвищення кваліфікації та особливості освіти в теперішній українській ситуації ставлять нові вимоги до викладацького складу системи післядипломної освіти. Суспільно-освітні вимоги до викладача закладів післядипломної освіти не тільки підвищились, але й кардинально змінилися. На зміну стереотипному образу викладача, який володіє лише певними знаннями, уміннями та навичками, постають нові професійно-особистісні якості: професійна мобільність, професійна компетентність і професійна майстерність. Природна сутність цих якостей полягає в тому, що вони, як продукти засвоєння викладачем професійних знань і способів дій, адекватних виконанню функціональних обов'язків відповідно до сучасних вимог, не безпосередньо впливають з їх сукупності, а проявляються у вигляді його професійно-педагогічної самореалізації. При цьому прагнення до самореалізації має домінуюче значення серед факторів, що спонукають професійно-педагогічну активність викладача системи післядипломної освіти.

Неабияку роль під час здійснення професійно-педагогічної діяльності викладача на сьогодні відіграють інформаційно-комунікаційні технології, які є потужним навчальним засобом, і застосування їх у післядипломній освіті приводить до виникнення принципово нового способу навчання, якісно збагачує та доповнює систему традиційних навчальних методів.

Усе це зумовлює необхідність у застосуванні відповідних дидактичних систем організації навчального процесу, які б сприяли професійно-педагогічній самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій свідчить про те, що науковцями і практиками широко застосовується модельний підхід, зокрема до формування компетентності майбутніх фахівців. Доцільність та ефективність використання методу моделювання в педагогічній науці обґрунтовано в працях В. Афанасьєва, В. Веникова, Б. Глинського, В. Монахова, І. Новик, Г. Суходольського, В. Штофф та ін. Аналіз науково-педагогічних публікацій показав, що недостатньо дослідженою залишається проблема професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій, що зумовлює пошук дидактичних можливостей її реалізації.

Формулювання мети. Мета статті полягає в розробці й теоретичному обґрунтуванні організаційно-змістової моделі професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для того, щоб досягти поставленої нами мети, вважаємо за необхідне розглянути базові категорії дослідження – *модель, моделювання, модельний підхід, організаційно-педагогічні*.

Власне саме поняття «модель» використовують у різних галузях науки і розуміють його «як штучно створений зразок у вигляді схеми, фізичних конструкцій, знакових форм або формул, який, маючи подібність до досліджуваного об'єкта (або явища), відображає і відтворює в більш простому вигляді структуру, властивості, взаємозв'язки і відношення між елементами цього об'єкта» [2, с. 22].

В узагальненому розумінні «модель – це умовний образ будь-якого об'єкта чи системи, певний спосіб вираження властивостей, зв'язків предметів чи явищ реальної дійсності на основі аналогії, встановлення між ними подібності» [1, с. 106].

Найпоширенішим прийомом пізнання соціальної дійсності є соціальні моделі як «умовно створені абстрактні копії соціального процесу, явища чи події» [6, с. 227]. Одним із різновидів соціальних моделей є моделі педагогічні. Із погляду педагогіки моделлю вважають «систему об'єктів або знаків, що відображає певні природні властивості оригіналу, здатна замінювати його так, що її вивчення дає нову інформацію про цей об'єкт» [3, с. 86]. Найзагальнішою вимогою, що ставлять до педагогічної моделі, є її інноваційна спрямованість.

У педагогічній науці *моделювання* використовується для вирішення низки завдань, основними з яких є: оптимізація структури навчального матеріалу; поліпшення планування навчального процесу; управління пізнавальною діяльністю; управління навчально-виховним процесом; діагностика, прогнозування, проектування навчання [5, с. 67]. *Модельний підхід* представлений у педагогічних дослідженнях завдяки дидактичним можливостям моделей і моделювання, які: дозволяють виокремлювати суттєві ознаки і якості об'єктів та явищ і одночасно відкидати другорядні, які тільки ускладнюють загальну картину; дозволяють стиснути навчальну інформацію шляхом використання умовних зображень або графічних побудов, що дозволяє перейти до більш великих одиниць змісту; виявляють приховані внутрішні зв'язки та відносини і стають засобами формування узагальненого аналізу та синтезу; є інструментом організації і самих пізнавальних процесів; виступають як мнемотехнічні засоби [7, с. 50].

Під час розробки організаційно-змістової моделі професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій ми враховували принцип конструктивного моделювання, який передбачає співвіднесення результатів моделювання (уявного експерименту з результатами власної експериментально-практичної діяльності, з одного боку, і сучасними положеннями теорії – з іншого). Модель повинна бути достатньо гнучкою до ситуативної трансформації відповідно до ситуації, містити якомога більшу кількість альтернатив.

У розробленій нами організаційно-змістовій моделі професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами ІКТ задля з'ясування ролі інформаційно-комунікаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності викладача враховувалися доцільні організаційно-педагогічні засади.

Організаційно-педагогічні засади – це сукупність структурних, науково-методичних, кадрових і матеріально-технічних умов, які забезпечують використання ІКТ для професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти. *Педагогічними засадами* використання інформаційно-комунікаційних технологій для здійснення професійно-педагогічної діяльності викладача є мета, завдання і зміст діяльності у цьому аспекті. Конкретизуючись через систему завдань, мета визначає зміст професійно-педагогічної самореалізації на основі використання ІКТ.

Якщо мета, завдання і зміст становлять *педагогічні засади* використання потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій для професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти, то *організаційні засади* являють собою основні способи використання ІКТ у зазначеному процесі. До них відносимо принципи, методи і форми використання інформаційно-комунікаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності викладацького складу, кадрові та матеріально-технічні умови.

Виходячи з вищезазначених положень, ми розробили організаційно-змістову модель професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти, яка становить систему, що складається з окремих, взаємопов'язаних між собою елементів і забезпечує цілісність процесу професійно-педагогічної самореалізації викладача. Процесуальними компонентами організаційно-змістової моделі є мета і завдання, принципи взаємодії суб'єктів навчального процесу, зміст, умови, а також результати, яких при цьому досягають.

Розроблена нами модель має блочну будову та складається з цільового, організаційно-змістового, операційно-технологічного та результативно-оцінювального компонентів.

Цільовий компонент моделі визначає цілі та завдання використання ІКТ у професійно-педагогічній діяльності викладача системи післядипломної освіти для його професійно-педагогічної самореалізації. Мета зазначеної моделі досягатиметься шляхом вирішення таких завдань:

- розробка методичної форми роботи викладача системи післядипломної освіти у вигляді інтернет-клубу – освітнього салону «Педагогічний ексклюзив» як координаційного центру інформаційно-комунікаційного простору та неформальної освіти;
- створення інформаційно-комунікаційного освітнього простору, який включає в себе комп'ютерні та мультимедійні засоби, мережеві сервіси, відповідний зміст професійно-педагогічної самореалізації та його програмно-методичне забезпечення і який завдяки використанню ІКТ забезпечує реалізацію цілей сучасного навчального процесу в системі післядипломної освіти;
- мотивація викладачів системи післядипломної освіти до активного використання ІКТ у професійно-педагогічній діяльності;
- налагодження науково спрямованої діяльності та спілкування на основі використання інформаційно-комунікаційних технологій;
- координація та моніторинг результатів спільної взаємодії всіх суб'єктів інформаційно-комунікаційного освітнього простору.

Організаційно-змістовий компонент включає мету, методологічні підходи, принципи, які є основою при визначенні змісту професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти, та комплекс *організаційно-педагогічних умов* (програмно-методичних, кадрових та матеріально-технічних), що забезпечують його реалізацію. Проте для того, щоб певна педагогічна концепція функціонувала, необхідно визначити, яким чином втілити її положення на практиці. Ураховуючи це, слід зазначити, що професійно-педагогічна самореалізація викладача системи післядипломної освіти засобами інформаційно-комунікаційних технологій ґрунтується як на *загальнодидактичних* (принципи науковості, систематичності й послідовності, доступності, наочності, емоційності, свідомості, активності й самостійності, зв'язку теорії з практикою, міцності тощо), так і на *специфічних принципах*, таких як: принцип інформаційно-технологічної підтримки професійно-педагогічної діяльності і спілкування, який передбачає як використання потенційних можливостей світового інформаційно-комунікаційного середовища, так і розробку нового змістового контенту для вирішення завдань наукового змісту; принцип доступності дистанційних форм навчання, зокрема технічних засобів і мережі Інтернет; принцип пріоритетності педагогічного підходу у створенні інформаційно-комунікаційного освітньо-

го простору; принцип неантогоністичності інформаційно-комунікаційних і традиційних педагогічних технологій, який передбачає оптимальне й доцільне поєднання ІКТ і сучасних технологій навчання в системі післядипломної освіти задля досягнення ефективних результатів; принцип стартового рівня ІКТ-компетентності викладачів, який вимагає хоча б мінімального комплексу знань, умінь, навичок і досвіду у сфері інформаційно-комунікаційних технологій для професійно-педагогічної самореалізації; принцип вільного вибору викладачами змісту, засобів, способів (методів і форм) та видів професійно-педагогічної діяльності відповідно до здібностей, інтересів і потреб, що дасть змогу викладачам повною мірою професійно самореалізовуватися. Цей принцип також вимагає створення необхідних умов для самовиховання і самовдосконалення викладача у колективних та індивідуальних формах професійно-педагогічної діяльності; принцип мобільності, відповідно до якого інформаційні ресурси створюються на різних електронних носіях, що дає змогу урізноманітнювати, коригувати і доповнювати колективні й індивідуальні програми самовдосконалення й самовиховання, а також оптимально здійснювати моніторинг зазначеного процесу; принцип безпечності інформації, який передбачає необхідність організаційних і технологічних способів безпеки під час передавання, зберігання і використання інформації.

Визначаючи специфічні принципи використання інформаційно-комунікаційних технологій для професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти, ми виходили з того, що інформаційно-комунікаційний освітній простір сприятиме підвищенню ефективності та результативності професійно-педагогічної діяльності викладача лише за умов доцільного використання і природньої інтеграції ІКТ.

Операційно-технологічний компонент моделі конкретизує оптимальні методи та організаційні форми використання ІКТ для професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти. Особливістю реалізації цього компоненту стало використання технологій мультимедіа, мережевих форм роботи, а також рефлексійна діяльність викладача (сайти, блоги, вікі-вікі); участь викладацького складу в Інтернет-заходах (фокус-групи, Інтернет-мости, конференції, дискусії, дебати), форумах, чатах та інших формах мережевої взаємодії (технологія Skype, Інтернет-проекти тощо).

Зазначені вище методи й організаційні форми використання ІКТ створюють можливості для налагодження ефективної взаємодії всіх суб'єктів інформаційно-комунікаційного освітнього простору, зокрема забезпечать реалізацію таких його особливостей, як:

– гнучкість: кожний суб'єкт може самостійно професійно-педагогічно самореалізовуватися у зручний для себе час, у своєму населеному пункті, витрачаючи стільки часу, скільки це потрібно для досягнення поставленої самим же суб'єктом мети;

– інтерактивність: систематична взаємодія всіх учасників навчального процесу в рамках інформаційно-комунікаційного освітнього простору за допомогою електронної пошти, форумів, системи індивідуальних і групових повідомлень, Інтернет-мостів та ін.;

– відкритість і масовість: кількість учасників взаємодії у рамках інформаційно-комунікаційного освітнього простору не обмежується і залежить лише від бажання самих учасників брати у ній участь;

– доступність: для всіх суб'єктів інформаційно-комунікаційного освітнього простору, незалежно від місця проживання, стану здоров'я, соціального статусу тощо, забезпечуються рівні можливості для використання Інтернет-ресурсів за умови наявності Інтернет-зв'язку.

Результативно-оцінювальний компонент розробленої організаційно-змістової моделі представлений очікуваними результатами реалізації зазначеної моделі, критеріями та показниками ефективності використання інформаційно-комунікаційних технологій для професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти, а також діагностичним інструментарієм для оцінки результативності використання інформаційно-комунікаційних технологій для зазначеного процесу.

Важливе місце у моделі посідає умовний блок, який містить організаційно-педагогічні умови. Варто зазначити, що у довідковій літературі термін «умова» використовують у найрізноманітніших значеннях, зокрема як: а) обставина, від якої щось залежить; б) вимога, яку ставлять до когось (до чогось); в) усна або письмова угода про щось, домовленість; г) правила, визначені в якійсь галузі життєдіяльності; д) обстановка, у якій щось відбувається.

ся; е) вимога, з якої треба виходити [4, с. 202]. Умови є важливим фактором результативності, тому що вони створюють саме те середовище, у якому потрібні явища, процеси виникають, формуються та існують.

Як похідна від поняття «умова» категорія «педагогічні умови» теж не має однозначного трактування. Так, деякі вчені під педагогічними умовами розуміють обставини, від яких залежить результативність функціонування та розвитку певної педагогічної системи (І. Ісаєв та ін.); інші науковці тлумачать цей термін як фактори і правила успішного функціонування педагогічної системи (Г. Назаренко та ін.). У розрізі нашого дослідження сукупність організаційно-педагогічних умов, що мають сприяти актуалізації прагнення викладача до професійно-педагогічної самореалізації засобами інформаційно-комунікаційних технологій, природно вписується в спеціально організовану педагогічну систему, що відображає цілі, зміст, певні форми і методи, особливості взаємодії і спільної діяльності викладачів, включених до цієї системи, і передбачає насамперед її практичне втілення в педагогічний процес закладів післядипломної освіти.

Вважаємо, що успішній професійно-педагогічній самореалізації викладача системи післядипломної освіти засобами ІКТ сприяють такі взаємопов'язані організаційно-педагогічні умови:

- залучення викладачів до інноваційної діяльності закладів післядипломної освіти, які сприяють його професійно-педагогічній самореалізації;
- оптимальне забезпечення викладацького складу інформаційними та матеріально-технічними ресурсами задля використання потенційних можливостей інформаційно-комунікаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності;
- розвиток інформаційно-комунікаційного освітнього середовища як платформи для самоорганізації та самовдосконалення;
- створення портфоліо як продуктивного засобу індивідуальної професійно-педагогічної траєкторії викладача;
- моніторинг ефективності застосування інформаційно-комунікаційних технологій у професійно-педагогічній діяльності викладача системи післядипломної освіти.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Розроблена нами організаційно-змістова модель являє собою систему, яка складається з окремих, взаємопов'язаних елементів і забезпечує ефективність використання інформаційно-комунікаційних технологій для професійно-педагогічної самореалізації викладача системи післядипломної освіти. Структурними компонентами моделі є мета і завдання, принципи взаємодії суб'єктів інформаційно-комунікаційного освітнього простору, зміст, форми і методи, умови, а також результати, що при цьому досягаються. Єдність структурних елементів цієї моделі підпорядковується загальній меті – розкриттю сутнісних сил викладача для здійснення успішної професійно-педагогічної самореалізації. Перспектива подальших досліджень полягає в апробації презентованої моделі в навчальному процесі системи післядипломної освіти.

Список використаних джерел

1. Баскаков А.Я. Методология научного познания / А.Я. Баскаков, Н.В. Туленков. – К.: МАУП, 2002. – 216 с.
2. Дахин А.Н. Педагогическое моделирование: сущность, эффективность и ... неопределённость / А.Н. Дахин // Педагогика. – 2003. – № 4. – С. 21–26.
3. Коджаспирова Г.М. Педагогический словарь [для студ. высш. и сред. пед. учеб. заведений] / Г.М. Коджаспирова, Ю.А. Коджаспирова. – М.: Академия, 2000. – 176 с.
4. Ожегов С.И. Словарь русского языка: Ок. 75 000 слов / С.И. Ожегов; под ред. чл.-корр. АН СССР Н.Ю. Шведовой. – 17-е изд., стереотип. – М.: Русский язык, 1985. – 797 с.
5. Подласый И.П. Педагогика. Новый курс: учеб. для студ. пед. вузов: в 2 кн. / И.П. Подласый. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. (Общие основы. Процесс обучения). – 576 с.
6. Соціологія: терміни, поняття, персоналії: навчальний словник-довідник / укладачі: В.М. Піча, Ю.В.Піча, Н.М.Хома [та ін.]; за заг. ред. В.М. Пічі. – К.: Каравела, Львів: Новий Світ – 2000, 2002. – 480 с.

7. Шматков Е.В. Використання моделювання при навчанні учнів професійно-технічних навчальних закладів робітничим професіям / Е.В. Шматков, Д.І. Шматков // *Теорія і практика управління соціальними системами*. – 2009. – № 2. – С. 50–54.

References

1. Baskakov, A.Ja. and Tulenkov, N.V. (2002), *Metodologija nauchnogo poznanija* [Methodology of scientific knowledge], AIDP Publ., Kyiv, Ukraine, 216 p.
2. Dahin, A.N. (2003), *Pedagogicheskoe modelirovanie: sushhnost', jeffektivnost' i ... neopredelennost'* [Pedagogical modeling: the nature, effectiveness and ... uncertainty]. *Pedagogika* [Pedagogy], no. 4, pp. 21-26.
3. Kodzhaspirova, G.M. and Kodzhaspirova, Ju.A. (2000), *Pedagogicheskij slovar'* [Teaching dictionary], Akademija Publ., Moscow, Russia, 176 p.
4. Ozhegov, S.I. (1985), *Slovar' russkogo jazyka: Ok. 75 000 slov* [Russian dictionary: About 75,000 words]. 17th ed., Rusckij jazyk Publ., Moscow, Russia, 797 p.
5. Podlasyj, I.P. (1999), *Pedagogika. Novyj kurs* [Pedagogy. New course: studies], Gumanit. izd. centr VLADOS Publ., Moscow, Russia, (*Obshhie osnovy. Process obuchenija*) [(General principles. The process of learning)], 576 p.
6. Picha, V.M. (ed.), Picha, Yu.V. and Khoma, N.M. (2002), *Sotsiolohiia: terminy, poniattia, personalii* [Sociology: terms, concepts, personalities], Karavela Publ., Kyiv, Novyj Svit Publ., Lviv, Ukraine, 480 p.
7. Shmatkov, E.V. and Shmatkov D.I. (2009), *Vykorystannia modeliuvannia pry navchanni uchniv profesijno-tekhnichnykh navchal'nykh zakladiv robitnychym profesiiam* [Using simulation in teaching students of vocational schools trades]. *Teoriia i praktyka upravlinnia sotsial'nymy systemamy* [Theory and practice of social systems], no. 2, pp. 50-54.

В статье рассматривается проблема профессионально-педагогической самореализации преподавателя системы последиplomного образования средствами информационно-коммуникационных технологий. Подано обобщенное представление о профессионально-педагогической самореализации преподавательского состава, к которой принадлежит построение и дальнейшая реализация организационно-содержательной модели указанного процесса. Определены структурно-логические схемы представленной модели, которая состоит из отдельных, взаимосвязанных между собой элементов и обеспечивает эффективность использования информационно-коммуникационных технологий для профессионально-педагогической самореализации преподавателя системы последиplomного образования. Автором предложены организационно-педагогические условия профессионально-педагогической самореализации преподавателя системы последиplomного образования средствами ИКТ, которые составляют воображаемый блок модели и будут апробированы в ходе экспериментальной работы.

Ключевые слова: модель, модельный подход, организационно-педагогические условия, профессионально-педагогическая самореализация преподавателя системы последиplomного образования, общедидактические принципы, специфические принципы.

In the article the author analyzes the organizational and semantic model of professional and pedagogical self-realization by means of information and communication technologies of a teacher in postgraduate education. The generalized notion of professional and pedagogical teacher's self-realization is presented in which the structure and implementation of the organizational and conceptual model of this process is included. The structural and logical schemes of this model are identified and they consist of individual interconnected elements and ensure efficient use of information and communication technologies for professional and pedagogical self-realization of a teacher in postgraduate education. The author suggests organizational and pedagogical conditions for professional-pedagogical self-realization of a teacher in postgraduate education by means of ICT tools that constitute the imaginary block of the model which is planned to be tested in experimental work.

Key words: model, model-based approach, organizational and pedagogical conditions, professional and pedagogical self-realization of a teacher in postgraduate education, didactic principles, specific principles.

Одержано 25.02.2015.